

ONDERWIJSMATERIAAL BIJ DE FILM DAS LEBEN DER ANDEREN

Geschiedenis – klas 3 en bovenbouw HAVO & VWO

Redactie: Marc Kropman en Brenda Stam (Instituut voor de Lerarenopleiding, UvA) en Duitsland Instituut Amsterdam
Fotorechten van alle foto's: Cinemien Film & Video, Amsterdam (www.cinemien.nl) **Vormgeving:** Max Beinema **Print:** Meboprint

©2007 Duitsland Instituut Amsterdam (2e druk 2009)

www.duitslandinstituut.nl

www.duitslandweb.nl

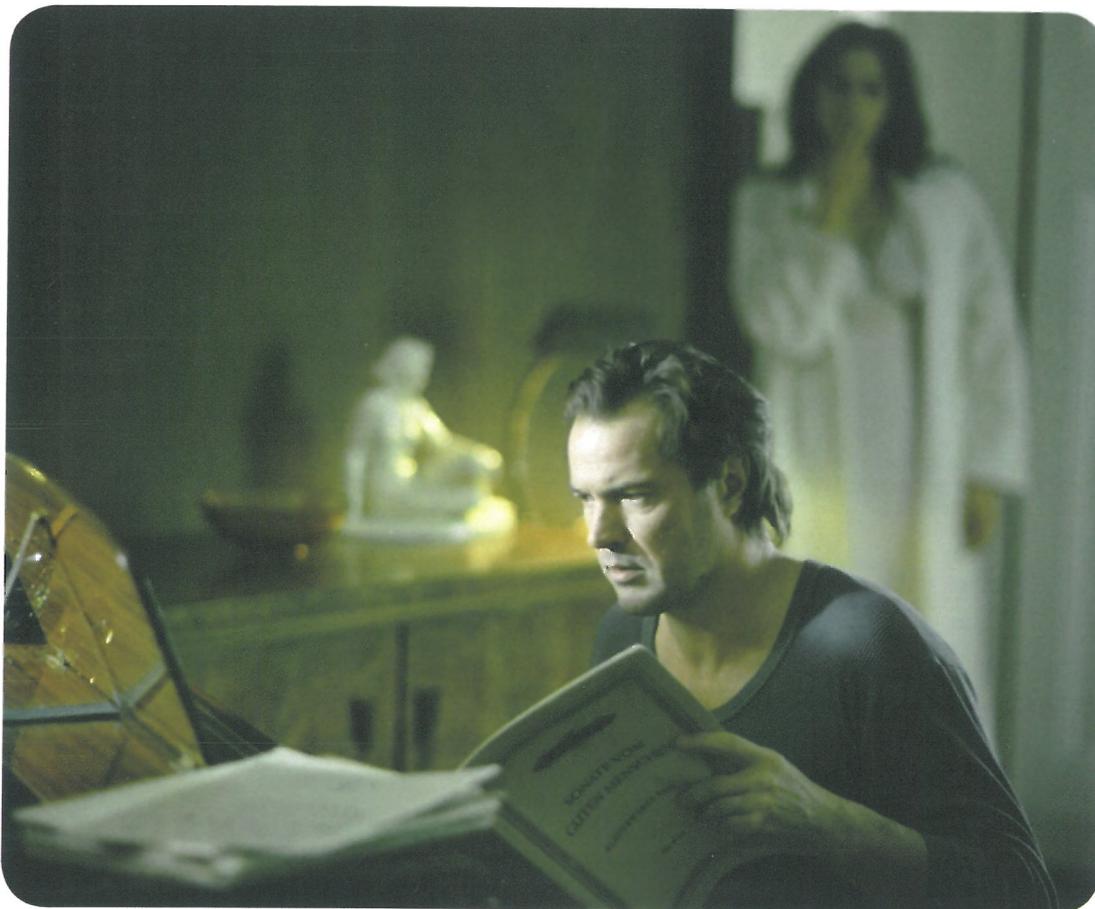
DUIZSLAND INSTITUUT

1

VOOR DE DOCENT

**Toelichting bij de opdrachten bij de film
*Das Leben der Anderen***

Het Duitsland Instituut Amsterdam (DIA) heeft onderwijsmateriaal bij de film *Das Leben der Anderen* (Florian Henckel von Donnersmarck, 2006) ontwikkeld. Hieronder treft u een beschrijving aan van het materiaal, een toelichting op welke manier u dit materiaal in uw lessen kunt gebruiken, waar het zou kunnen passen in het curriculum, hoeveel tijd de opdrachten vergen van de leerlingen, en welke technische randvoorwaarden er zijn.

***DAS LEBEN DER ANDEREN*
IN UW LESSEN**

De film duurt in totaal ruim twee uur. Veelal heeft u als docent niet de gelegenheid om de hele film met uw leerlingen te bekijken en daarna ook nog eens te analyseren en te bespreken. Natuurlijk hopen we dat met

deze opdrachten en fragmenten uit de film de leerlingen u zullen vragen om de hele film met elkaar te gaan zien.

Met de opdrachten en de daarbij behorende fragmenten hebben we ervoor willen zorgen dat de film in een beperkt aantal geschiedenislessen gebruikt kan worden. Tegelijk willen we zoveel mogelijk de kracht van het bewegende

beeld benutten¹. Eén beeld zegt soms meer dan honderd woorden. Niettemin blijft de film een interpretatie van de maker, zoals ook hier meesterlijk is gedaan door Florian Henckel von Donnersmarck. De inleiding bij de dvd, van de hand van historicus Willem Melching, geeft een helder kader waarbinnen de film geplaatst kan worden.

De film past bij lesgeven over de kenmerkende aspecten van Tijd van Twee wereldoorlogen (het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaal socialisme), maar ook bij Tijd van Televisie en computer (de eenwording van Europa).

In deze toelichting vindt u een beknopte beschrijving van de fragmenten passend bij de opdrachten. Vanzelfsprekend kunt u uw eigen toelichting daar nog aan toevoegen.

Bij de opdrachten hebben we ervoor gekozen om twee thema's die in elkaars verlengde liggen centraal te stellen, namelijk de dilemma's waar de hoofdpersonen in de film mee geconfronteerd worden, en de mogelijkheden tot handelen die zij onder de DDR-dictatuur hadden.

Het materiaal bestaat uit twee series opdrachten:

1. **Kwadrant: veiligheid of vrijheid in de DDR?**
2. **Voorspellen: Handlingsmogelijkheden onder dictatuur.**

Kwadrant: veiligheid of vrijheid in de DDR?

wordt in 14 opdrachten uitgewerkt. Hierin wordt de leerling telkens voor het dilemma geplaatst of de persoon handelt vanuit eigen dan wel algemeen belang, maar ook of dit een keuze is voor vrijheid dan wel veiligheid. Leerlingen worden gevraagd om hun keuze te plaatsen in een kwadrant waarvan de assen de twee genoemde dilemma's voorstellen.² Bij elk van deze opdrachten horen één of meer fragmenten uit de film. Om de dilemma's voor de hoofdrolspelers duidelijk te maken raden we u aan de eerste 16 minuten van de film zeker te laten zien. Hierin worden alle karakters in de film voldoende geïntroduceerd.

Voorspellen: handelingsmogelijkheden onder dictatuur

wordt uitgewerkt in vijf opdrachten waarin de leerlingen aan de hand van een fragment gevraagd worden om te *voorspellen* wat de persoon in kwestie zal gaan doen. Vervolgens wordt gevraagd om na te gaan of de voorspelling klopt en daarop commentaar te geven. Doel is om leerlingen zich te laten afvragen welke handelingsvrijheid een dictatoriaal systeem zoals in de DDR een individu nog biedt en welke gevolgen het individuele handelen (of juist het nalaten daarvan) voor een ieder kan hebben.

KWADRANT: VEILIGHEID OF VRIJHEID IN DE DDR?

In de film *Das Leben der Anderen* staan de keuzes die mensen maken terwijl ze leven in een dictatuur centraal.

Die keuzes en de waarden die aan die keuzes ten grondslag liggen komen in deze oefening aan de orde.

Aan de hand van verschillende fragmenten uit de film nemen leerlingen de keuzes die door de personen gemaakt worden en de vraag waarom die keuzes gemaakt worden, onder de loep om zich vervolgens af te vragen hoe zij zelf zouden handelen.

Tijdsduur: bij voorkeur een blokkuur van ten minste 100 minuten. Anders twee losse uren van 50 minuten.

¹ Zie S.S. Wineburg (2001), *Historical thinking and other unnatural acts. Charting the future of the past over de kracht van films in historische beeldvorming.*

² Het werken met dilemma's en kwadranten is ontleend aan H. Havekes & J. de Vries, *Actief Historisch Denken* (2003).

Doelen

- Leerlingen kunnen zich inleven.
- Leerlingen kunnen de keuzes die mensen maken relateren aan de situatie waarin zij zich begeven.
- Leerlingen worden zich bewust van hun eigen keuzes en situatie.

Beginsituatie

- Niveau: derde klassen HAVO-VWO. Ook goed bruikbaar in de Tweede Fase.
- De Koude Oorlog en de gevolgen daarvan voor Duitsland zijn behandeld; net als het ontstaan en de ontwikkeling van de DDR.

Vorbereiden

- Voor elke leerling is er een opdrachtenblad.
- Er zijn voldoende lege kwadranten.
- Apparatuur om de film te kunnen bekijken en de film zelf zijn aanwezig (zie verder *Technische aanwijzing*).

Instructie

- Het doel van de opdracht en de werkwijze worden uitgelegd.
- Het is van belang om de film goed te introduceren, om het verhaal in grote lijnen uiteen te zetten en om tussen de verschillende fragmenten de noodzakelijke informatie te verschaffen. Dit, omdat bij deze opdracht slechts een beperkt aantal fragmenten bekeken wordt.

Uitvoering

- Leerlingen vullen steeds eerst individueel de kwadranten in.
- Vervolgens worden de uitkomsten besproken

in groepen, worden nieuwe kwadranten ingevuld en wordt gezamenlijk een aantal opdrachten gemaakt.

- Leerlingen vullen tot slot een persoonlijk kwadrant in met argumentatie.

Nabespreken

- Wat versta je onder vrijheid, veiligheid, eigenbelang, algemeen belang?
- Welke plaats heeft in het kwadrant gekregen en waarom? Is van plaats veranderd en waarom?
- Door welke motieven laat zich leiden?
- In hoeverre is het mogelijk voor mensen om het algemeen belang boven het eigenbelang te stellen?
- Hoe representatief is Frau Meineke? Hoe komt dat?
- Wat zou jij doen als jij Frau Meineke was?
- Wie is volgens jou het grootste slachtoffer van het systeem? Waarom?

Technische aanwijzing

- De fragmenten die geselecteerd zijn uit *Das Leben der Anderen* zijn van een begin- en eindtijd voorzien, zoals die door *Windows Media Player* worden weergegeven.
- Indien u een andere dvd-speler gebruikt, dan kunnen de aangegeven minuten in de opdrachten soms niet meer corresponderen met de chronometer van de dvd-speler.

De fragmenten

1. Eerste fragment: Hoofdstuk 1 en 2 tot het einde van het feest (16.15 min.)

- Les van Wiesler aan studenten.
- Toneelstuk: gesprek Wiesler en Grubitz + Grubitz en Hempf.
- Feestje na afloop: Christa-Maria en Georg in gesprek met Hempf.

2. Tweede serie fragmenten:

Wiesler en Grubitz lunchen samen in de kantine. Tijdens hun gesprek wordt duidelijk dat Georg Dreyman niet in de gaten gehouden wordt vanwege staatsbelangen, maar de persoonlijke belangen (Christa-Maria) van Hempf. Wiesler heeft het daar duidelijk moeilijk mee.

Hoofdstuk 7: Gesprek Georg en Christa-Maria (54.50 min. – 58.35 min.)

Gesprek vindt plaats na het overlijden van Jerska als Christa-Maria 's avonds naar Hempf wil vertrekken. Georg confronteert haar met haar affaire en medicijngebruik en smeekt haar niet te gaan. Christa-Maria gaat uiteindelijk toch. (Ze komt na een 'gesprekje' met Wiesler terug, maar dat zien de leerlingen niet.)

Hoofdstuk 9: Begrafenis Jerska > Georg (1.04.48 min. – 1.06.50 min.)

De 'ommezwaai' van Georg. Tijdens de begrafenis van Jerska komt het 'verzet' van Georg naar voren.

Hoofdstuk 12: Verhoor Christa-Maria > Christa-Maria, Wiesler, Grubitz (1.37.55 min. – 1.44.40 min.)

Wiesler wordt onder druk gezet door Grubitz, die hem niet langer lijkt te vertrouwen. Christa-Maria wordt voor de tweede keer verhoord. Dit maal door Wiesler (die ze herkent) en Wiesler krijgt haar zover dat ze bekent.

3. Laatste fragment: Frau Meineke. 19.05 – 22.17 min. + 25.10 – 28.10 min.

Frau Meineke ziet dat de afliesterapparatuur geplaatst wordt en wordt door Wiesler gewezen op de gevolgen als ze haar mond voorbij praat. Als Frau Meineke later op de dag tegen Georg Dreyman aanloopt, houdt ze haar mond.

Informatie die leerlingen missen en die wel van belang is:

- Leerlingen zien niet expliciet dat Christa-Maria een relatie heeft met Hempf en krijgen

niet te zien dat Christa-Maria die relatie beëindigd.

- Het daadwerkelijke bespioneren van Georg komt niet uitgebreid in beeld en het verhaal van de typemachine evenmin.
- Het einde van de film wordt niet bekeken.

Antwoordmodel

De antwoorden die hier gepresenteerd worden zijn niet meer dan voorbeelden van goede antwoorden. Uiteindelijk zijn de uitkomsten afhankelijk van de interpretatie van leerlingen.

1. Omschrijving van de begrippen:

- a. Veiligheid: heeft zowel betrekking op het beschermd zijn tegen gevaar als het niet lopen van risico's.
- b. Vrijheid: heeft betrekking op het niet gevangen, onderworpen of gebonden te zijn.
- c. Eigenbelang: de voordelen van het individu gaan boven die van het geheel of de groep.
- d. Algemeen belang: de voordelen van het geheel of de groep gaan boven die van het individu.

2.-5. Eerste serie kwadranten:

- a. Georg Dreyman: is nog erg meegaand en lijkt te geloven in het systeem (veiligheid), maar ook omdat hem dat wel van pas lijkt te komen (eigenbelang).
- b. Christa-Maria Sieland: hoewel nog niet zo uitgesproken, lijkt Christa-Maria zich te voegen naar de situatie (aanpassing > meer

in de richting van veiligheid), omdat dit haar het beste uitkomt (eigenbelang).

- c. Gerd Wiesler: laat zowel tijdens het college als het toneelstuk zien dat hij pal achter de ideologie en het systeem van de DDR staat (veiligheid en algemeen belang), maar ook de persoonlijke houvast die het systeem biedt lijkt van belang te zijn voor zijn handelen (eigenbelang).
- d. Anton Grubitz: is enkel geïnteresseerd in het plezier van zijn meerderen met het oog op zijn eigen carrière (eigenbelang). Om dat te bereiken maakt hij gebruik van het systeem (veiligheid).

6.-10. Tweede serie kwadranten:

- a. Georg Dreyman: probeert Christa-Maria na de dood van Jerska te overtuigen van het feit dat ze enkel elkaar maar nodig hebben (en lijkt daarmee te kiezen voor vrijheid en eigenbelang). Ook de kritiek op het systeem die hij geeft bij de begrafenis en die de basis wordt van het artikel, wijst in die richting. In plaats van iemand die gelooft in (de idealen van) het systeem, gaat hij zich dus verzetten. Overigens is de vraag in hoeverre hij dat vanuit overtuiging doet wel aan de orde. Het 'verzet' lijkt eerder ingegeven door persoonlijke motieven (verdriet over het overlijden van zijn vriend en de problemen in zijn relatie) dan door overtuiging.
- b. Christa-Maria Sieland: reageert in het eerste fragment niet op de smeebede van Georg om voor hem te kiezen, uit angst om haar baan en positie te verliezen (veiligheid en eigenbelang). In het tweede fragment wordt Georg uiteindelijk door Christa-Maria verraden (veiligheid en eigenbelang). Christa-Maria laat zich leiden door de angst om dingen te verliezen, maar de vraag in hoeverre ze andere mogelijkheden had, moet wel gesteld worden. Het afwijzen van Hempf moeten zij en Georg duur betalen. Het fragment waarin Christa-Maria uiteindelijk zelfmoord pleegt, zou toegevoegd kunnen worden om duidelijk te maken dat ze niet lijkt te kunnen leven met haar verraad.
- c. Gerd Wiesler: Wiesler ontwikkelt zich van iemand die gelooft in het systeem (veiligheid en algemeen belang / eigenbelang) via iemand die zijn geloof in het systeem verliest (meer richting vrijheid en eigenbelang) tot iemand die gebruik maakt van het systeem. Om dit laatste goed duidelijk te kunnen maken, zou het fragment over het wegnemen van de typemachine nog toegevoegd kunnen worden. Met name de persoonlijke belangen van mannen als Hempf en Grubitz, die een rol spelen bij de beslissing om Georg Dreyman te bespioneren, lijken ervoor te zorgen dat Wiesler zijn geloof in het systeem verliest.
- d. Grubitz verandert eigenlijk niet.

11. De meeste personen uit de film worden op de meeste momenten gedreven door het eigenbelang. Verder eigen antwoord met uitleg.

12. Frau Meineke kiest ervoor om te zwijgen, omdat ze bedreigd wordt (veiligheid en eigenbelang). Haar handelen is zeer representatief voor dat van de bevolking van de DDR, omdat de meerderheid van die bevolking door de continue (angst voor de) aanwezigheid van de Stasi niets durfden te ondernemen.

13. Eigen antwoord en afweging. Leerlingen moeten hier het inzicht tonen dat het niet waarschijnlijk is dat zij zich anders zouden gedragen in die omstandigheden dan Frau Meineke.

14. Eigen antwoord en uitleg.

VOORSPELLEN: HANDELINGS- MOGELIJKHEDEN ONDER DICTATUUR

In deze opdrachten wordt aan de leerlingen gevraagd telkens bij een fragment uit de film te voorspellen welke keuzes gemaakt worden door de personages. Vervolgens controleren en vergelijken de leerlingen met een daarop volgend fragment hun voorspelling.

In de film *Das Leben der Anderen* bepalen de omstandigheden waarin de personages leven de handelingsvrijheid die zij hebben om eigen keuzes te maken. In welke mate is men vrij om te doen wat men wil? Heeft men eigenlijk wel een keuze? Hoe bepalen de omstandigheden wat wel en niet acceptabel is in de DDR? Wat zijn de gevolgen van de keuzes die gemaakt worden?

Tijdsduur: 60 minuten

U kunt een snellere route door de opdrachten volgen door het eerste fragment over te slaan, waarin de hoofdpersonen worden geïntroduceerd.

Doelen

- Leerlingen kunnen zich inleven.
- Leerlingen kunnen verwoorden welke beperkingen een dictatoriaal systeem oplegt aan de handelingsmogelijkheden van het individu.
- Leerlingen kunnen de handelingsmogelijkheden van de personen koppelen aan de positie die zij in de samenleving innemen.
- Leerlingen worden zich bewust van hun eigen keuzes en situatie.

Beginsituatie

- Niveau: tweede fase havo-vwo. Ook voor

derde klassen havo-vwo (eind).

- De Koude Oorlog en de gevolgen daarvan voor Duitsland zijn behandeld; net als het ontstaan en de ontwikkeling van de DDR.

Vorbereiden

- Voor elke leerling is er een opdrachtenblad.
- Apparatuur om de film te kunnen bekijken en de film zelf zijn aanwezig (zie verder *Technische aanwijzing*).

Instructie

- Het doel van de opdracht en de werkwijze worden uitgelegd.
- Het is van belang om de film goed te introduceren, om het verhaal in grote lijnen uiteen te zetten en om tussen de verschillende fragmenten de noodzakelijke informatie te verschaffen. Dit, omdat bij deze opdracht slechts een beperkt aantal fragmenten bekeken wordt.
- Bij deze opdrachten is het van belang vanwege het voorspel-element dat de filmfragmenten niet te lang doorlopen. Het precies starten en beëindigen van de fragmenten verloopt soepeler met een pc (met ingebouwde dvd-drive) en beamer, dan met een afzonderlijke dvd-speler en televisie.

Uitvoering

- Leerlingen beantwoorden steeds per bekeken fragment de daarbij behorende opdracht.
- Vervolgens worden de uitkomsten klassikaal besproken.

Nabespreken

- Wat is de handelingsvrijheid van de gewone DDR-burger?

- Hoe representatief is Frau Meineke? Hoe komt dat?
- Wat zou jij doen als jij Frau Meineke was?
- In hoeverre was het optreden van Wiesler representatief voor Stasi-agenten? Waar komt het overeen en waarin week het af?
- En voor intellectuelen als Dreyman?
- Wie is volgens jou het grootste slachtoffer van het systeem? Waarom?

Technische aanwijzing

- De fragmenten die geselecteerd zijn uit *Das Leben der Anderen* zijn van een begin- en eindtijd voorzien, zoals die door *Windows Media Player* worden weergegeven.
- Indien u een andere dvd-speler gebruikt, dan kunnen de aangegeven minuten in de opdrachten soms niet meer corresponderen met de chronometer van de dvd-speler.

Opbouw van de les

Introductie

Om de leerlingen duidelijk te maken wie de belangrijkste personages in de film zijn, kunt u de eerste 16 minuten van de film laten zien. Eerste fragment: Hoofdstuk 1 en 2 tot het einde van het feest (16.15 min.)

- Les van Wiesler aan studenten.
- Toneelstuk: gesprek Wiesler en Grubitz + Grubitz en Hempf.
- Feestje na afloop: Christa-Maria en Georg in gesprek met Hempf.

Opdracht 1

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten: Hoofdstuk 5: Wiesler en Grubitz in de kantine.

Leerling-Stasi agent 1 [35.55 – 36.06, leerling-Stasi agent begint mop te vertellen over Honecker]

Obersteleutnant Grubitz 1 [vervolg tot 37.55, leerling vertelt de mop verder. Grubitz grijpt zijn kans om zijn macht te botvieren en vraagt om naam, rang etc.]

Obersteleutnant Grubitz 2 [37.55 – 38.18, Grubitz maakt er een grap van]

Opdracht 2

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

Hoofdstuk 3: Fragment Frau Meineke 1 [20.00 – 22.17, afluisterapparatuur wordt geplaatst, buurvrouw Meineke gluurt door het kijkgat, Wiesler waarschuwt haar]

Hoofdstuk 4: Fragment Frau Meineke 2 [27.0 min. – 28.10 min, Frau Meineke wordt gevraagd Dreyman te helpen zijn das te strikken, ze vertelt niks over het afluisteren van zijn woning]

Opdracht 3

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten uit verschillende hoofdstukken. De fragmenten staan hieronder in de volgorde die horen bij de opdracht.

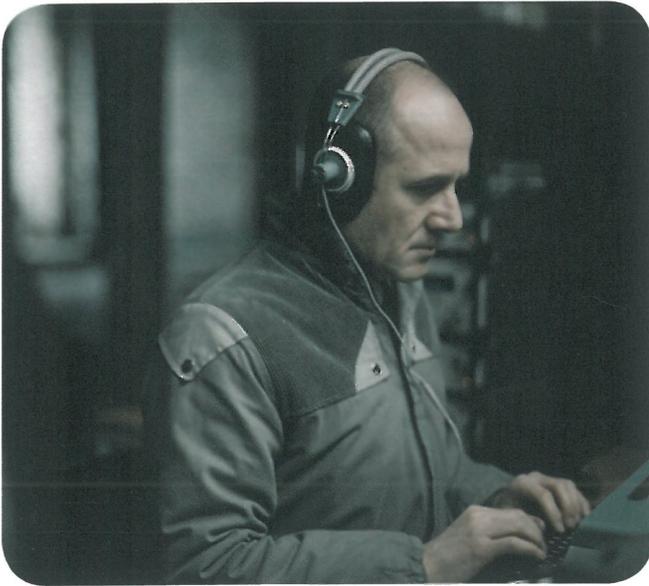
Let op: de rol van Wiesler als redder van Dreyman mag in deze opdracht niet worden geopenbaard.

Hoofdstuk 12: Christa-Maria Sieland 1 [1.39.45 – 1.43.09]

Hoofdstuk 14: Dreyman 1 [Dreyman leest het verraad van Christa-Maria Sieland in zijn dossier, 2.01.20 – 2.02.15]

Hoofdstuk 11: Psycho-farmaca 1 [opdracht tot ruïnering van Christa-Maria Seeland tot arrestatie van haar, 1.30.00 – 1.31.00]

Hoofdstuk 13: Oberstleutnant Grubitz
[1.48.00 – 1.49.00, Oberstleutnant Grubitz breekt de vloer open en vindt de geheime bergplaats]
Christa-Maria Sieland 2 [1.49.00 – 1.49.45, vervolg fragment na ontdekking van geheime bergplaats tot zelfmoord]

Opdracht 4

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

Hoofdstuk 12: Wiesler 1 [1.37.55 – 1.37.35, laatste kans voor Wiesler]

Wiesler 2 [1.39.25 – 1.43.55, laatste kans voor Christa-Maria Sieland]

Hoofdstuk 13: Wiesler 3 [1.45.25 – 1.46.00, Wiesler verwijdert de schrijfmachine uit de geheime bergplaats]. Het fragment is maar kort, het verdient aanbeveling om het twee keer te laten zien en de leerlingen te laten letten op wat Wiesler in zijn handen heeft.

Opdracht 5

Bij deze opdrachten horen verder geen filmfragmenten. Eventueel kunt u de toelichting van Willem Melching bij de dvd van de film aan uw leerlingen laten lezen.

Antwoordmodel

De antwoorden die hier gepresenteerd worden zijn niet meer dan voorbeelden van goede antwoorden. Uiteindelijk zijn de uitkomsten afhankelijk van de interpretatie van leerlingen.

Opdracht 1

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Leerling-Stasi agent 1
- Oberstleutnant Grubitz 1
- Oberstleutnant Grubitz 2

- a. en b. Grubitz laat zijn gezag gelden en vraagt om rang en nummer.
- c. Eigen antwoord en schade aan de carrière.
- d. Het lijkt erop dat Stasi-officieren zich meer kunnen permitteren in grappen tegenover het regime dan hun ondergeschikten.

Opdracht 2

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Fragment Frau Meineke 1
- Fragment Frau Meineke 2

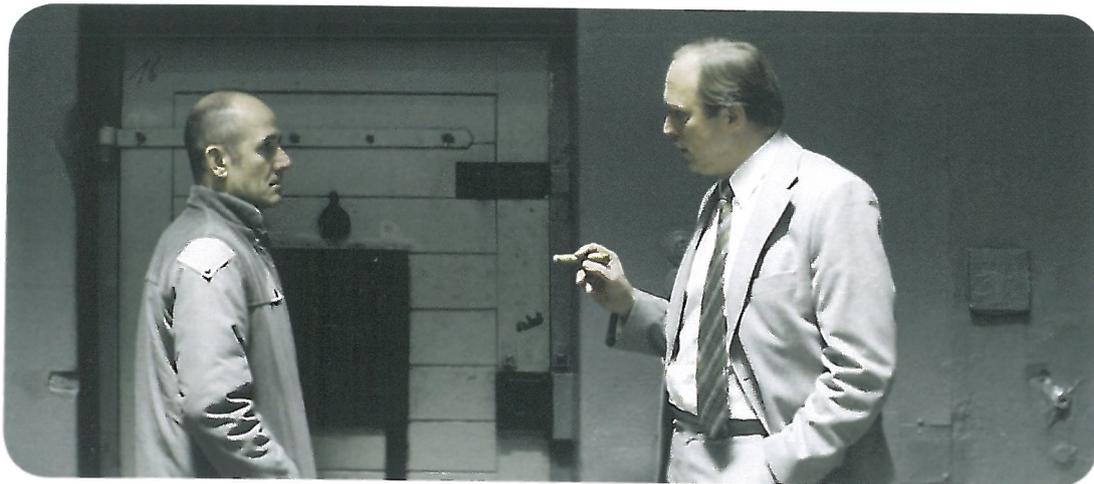
- a. Eigen antwoord leerling.
- b. Eigen antwoord leerling.
- c. Frau Meineke weegt haar persoonlijke belang – studie van dochter – af tegen het belang van Dreyman, waarvan zij niet kan inschatten in hoeverre haar zwijgen hem kan schaden en in welke mate.

Opdracht 3

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Christa-Maria Sieland 1
- Dreyman 1
- Psycho-farmaca 1
- Oberstleutnant Grubitz
- Christa-Maria Sieland 2

- a. Eigen antwoord van de leerling.
- b. Zij verraadt Dreyman om carrière redenen.
- c. Bovendien is zij afhankelijk van medicijnen en wordt met onthouding daarvan gechan-teerd.
- d. Eigen antwoord.
- e. Christa-Maria ziet geen enkele uitweg meer, noch voor haar zelf vanwege het verraad aan haar geliefde, noch voor hem.

Opdracht 4

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Wiesler 1
- Wiesler 2
- Wiesler 3

Ook het optreden van de Stasi-agent Wiesler wordt bepaald door de mogelijkheden die het systeem hem biedt. Wiesler is in deze scène Georg en Christa-Maria al gaan helpen (vooral door voor zijn baas Grubitz in zijn rapportages belastende feiten te verzwijgen).

- a. Eigen antwoord.
- b. Wiesler handelt wel in overeenstemming met de mogelijkheden die het systeem biedt omdat hij als Stasi-agent gehoorzaamt aan zijn meerdere en aan zijn eed om op te treden als 'schild en zwaard van de partij'. Hij keert terug op zijn schreden om Sieland en Dreyman te helpen.
- c. Eigen antwoord.
- d. Wiesler voorkomt dat Georg wordt opgepakt door de schrijfmachine achterover te drukken.

Opdracht 5

De inleiding van Willem Melching bij de DVD maakt zonneklaar dat van Stasi-agenten geen enkel voorbeeld bekend is waarin zij optreden zoals Wiesler. Niet voor niets werden Stasi-agenten gezien als 'schild en zwaard' van de partij.

Het optreden van Frau Meineke en Christa Maria Sieland past veel meer binnen de dictatuur van de DDR. Intellectuelen als Dreyman bleven op een enkele uitzondering na steeds binnen de grenzen die het systeem oplegde.

2

VOOR DE DOCENT

Extra materiaal

[Toelichting Willem Melching bij de film (zie DVD-box)]

I. Kerngegevens van de film *Das Leben der Anderen* (*The Lives of Others*)

Regie: Florian Henckel von Donnersmarck

Genre: Drama

Release in Duitsland: 23.03.2006

Release in Nederland: 31.01.2007

Release in de Verenigde Staten: 09.02.2007

Productie: Duitsland, 2006

Filmdistributeur: Buena Vista International

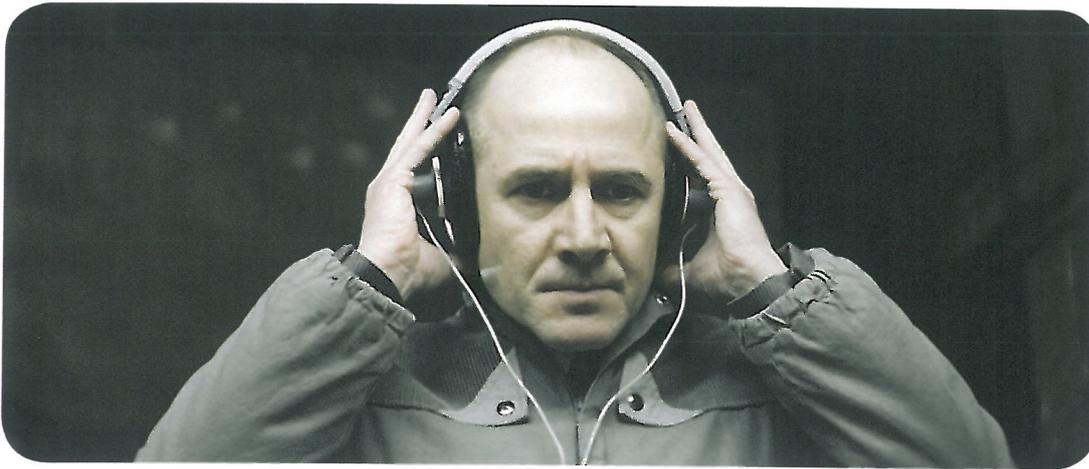
Speelduur: 137 Minuten

Leeftijdsadvies (Duitsland): vanaf 12 jaar

Filmmuziek: Gabriel Yared (componeerde ook muziek voor o.a. *Cold Mountain*, *The English Patient* en *The Talented Mr. Ripley*. Hij won vele prijzen waaronder een Golden Globe en Oscar voor Beste Muziek in 1997 voor *The English Patient*.)

II. De film in een notendop (hierin wordt wél de plot verkapt)

Oost-Berlijn, november 1984. Vijf jaar voor de val van de Muur weet de DDR-staat zijn macht nog steeds veilig te stellen door een onbarmhartig systeem van controle en bewaking. Oberstleutnant Anton Grubitz zet zijn ondergeschikte, de partijlijn getrouwe Stasi-Hauptmann Gerd Wiesler in als spion tegen de succesvolle toneelschrijver Georg Dreyman en zijn levensgezel en toneelster Christa-Maria Sieland. Grubitz denkt hiermee een belangrijke stap in zijn carrière te kunnen zetten. Achter hem kijken lieden uit de hoogste politieke kringen mee hoe de 'operativen Vorgang', zoals dat in Stasi-termen heet, zich ontwikkelt. Grubitz heeft echter met één ding geen rekening

gehouden, namelijk dat het diep doordringen in het leven van de toneelschrijver en actrice ook de spion verandert. Door de duik in *Das Leben der Anderen* – in liefde, literatuur en vrijheid van denken en spreken – wordt Wiesler zich langzamerhand bewust van de armzaligheid van zijn eigen bestaan. Hij ziet voor zich een voor hem onbekende wereld waaraan hij zich steeds minder kan onttrekken. Maar het systeem is niet meer te stoppen. Er ontspint zich een gevaarlijk spel dat de liefde tussen Dreyman en Christa-Maria Sieland volledig kapot maakt én tegelijkertijd Wieslers redenen van bestaan vernietigt.¹

III. Personages

Ulrich Mühe is Gerd Wiesler

Gerd Wiesler heeft de rang van ‘Hauptmann’ binnen het Ministerie voor Binnenlandse Veiligheid. Hij is een bekwaam agent en docent, die gelooft in de DDR en zo ook zijn functie en het doel van de Stasi. Hij is niet geïnteresseerd in een carrière en leeft een eenzaam teruggetrokken bestaan. Hij voert aanvankelijk ‘Operatie Lazlo’ overtuigend uit. Gaandeweg echter wordt hij geraakt door het privé- en kunstenaarsleven van hem die hij observeert. Tevens begint hij te twifelen aan zijn opdracht, wanneer hij erachter komt dat aan de Operatie niet zozeer ideologische redenen, maar persoonlijke motieven van zijn meerderen ten grondslag liggen. Wiesler raakt begaan met het lot van de andere(n) en grijpt – met zeer verstrekkende gevolgen – in hun leven(s) in.

Sebastian Koch is Georg Dreyman

Georg Dreyman is in de DDR als (toneel)schrijver een gerespecteerd man. Hij is door de Partij onderscheiden, zijn werken zijn populair. Dreyman gelooft in de ‘socialistische heilstaat’ en verbeeldt dit ideaal in zijn stukken. Hij probeert met de positie die hij heeft echter ook op te komen voor zijn vriend Albert Jerska, die wegens zijn eerdere systeemkritiek niet meer kan regisseren. De eerste vraagtekens bij het staatsstelsel van de DDR zet Dreyman pas nadat hij achter de relatie tussen zijn vriendin Christa-Maria Sieland en minister Hempf is gekomen. En kritisch wordt hij uiteindelijk wanneer Jerska zelfmoord pleegt. Hij gaat dan ook tot actie over. Maar bij de wat naïeve Dreyman openen de ogen zich pas echt na de Wende.

Martina Gedeck is Christa-Maria Sieland

Christa-Maria Sieland is een beroemde actrice in de DDR. Ze wordt bemind door Georg Dreyman, begeerd door minister Bruno Hempf en is geliefd bij agent Gerd Wiesler. Hoewel talentvol en populair is zij zeer onzeker: ze laat zich chanteren tot een relatie met Hempf – omdat ze bang is voor haar carrière – en is verslaafd aan medicijnen. De medicijnen heeft zij nodig om met de druk om te gaan waarmee zij kampt: het leven in de DDR is voor haar zwaar. Ze ziet zich op allerlei manieren gecontroleerd en gemanipuleerd, waarbij Hempf aan de touwtjes trekt. Toch kiest ze – mede door het ingrijpen van Gerd Wiesler – voor Dreyman en haar eigen talenten. Ze beëindigt dan de relatie met Hempf. Uiteindelijk echter ziet zij zich gedwongen te kiezen voor haar carrière en verslaving en werkt juist mee met de Stasi.

¹ Ontleend aan www.movie.de/filme/dlda

Ulrich Tukur is Anton Grubitz

Anton Grubitz is de leider van de 'cultuurafdeling' van de Stasi: de Afdeling XX/7. Hij is de gewetenloze 'Oberstleutnant', die op carrièrebeluste en meedogenloze manier andersdenkenden en rivalen uit de weg ruimt. Hij gebruikt Wiesler om Operatie Lazlo uit te voeren. Wiesler immers is eigenlijk beter en slimmer dan hijzelf en altijd plichtsgetrouw en precies in zijn taakuitvoering. Eerst hoopt Grubitz door de Operatie verder te kunnen klimmen binnen de Stasi. Later – wanneer hij achter de relatie tussen Hempf en Sieland komt – hoopt hij in de Partij een wit voetje te kunnen halen, door Hempf onderuit te halen.

Thomas Thieme is minister van Cultuur Bruno Hempf

Bruno Hempf is minister van Cultuur en lid van het Centraal Comité van de SED. Hij is een perverse man, die gaat voor zijn eigen belang. Hij is verliefd op de gevierde toneelspeelster Sieland en dwingt haar tot een seksuele relatie met hem. Hij kan haar carrière maken en breken: hij kan ervoor zorgen dat zij (niet) meer kan optreden en haar wegens medicijnverslaving onder druk zetten. Hempf ziet Dreyman daarom graag geobserveerd worden om hem zo mogelijk te kunnen laten oppakken.

IV. Interview met regisseur Florian Henckel von Donnersmarck

(De gehele tekst vindt u in het onderdeel 'Akten-einsicht' op www.daslebenderanderen.de Of: www.movie.de/filme/dlda)

Wie kamen Sie zu dieser Thematik, was hat Sie daran gereizt, gibt es eine persönliche Motivation?

Es gab zwei Dinge, die mich über die Jahre zu dem Film hingeführt haben. Einmal die vielen prägenden Kindheitserlebnisse bei den Besuchen in Ost-Berlin und der DDR: Es war interessant und erregend für mich als acht-, neun-, zehnjährigen Jungen, zu spüren, dass Erwachsene Angst hatten. Und sie hatten Angst: Meine Eltern bei der Grenzüberquerung – sie sind beide gebürtig aus dem Osten und wurden deshalb vielleicht auch gründlicher durchleuchtet – und unsere Freunde aus der DDR, wenn andere sahen, dass sie mit uns Westlern sprachen. Kinder haben für Emotionen unglaubliche Antennen. Ich glaube, ich hätte ohne diese Erlebnisse nur schwer diesen Zugang zu der Thematik gefunden.

Und dann ein Bild, das mich nicht losließ, nachdem es mir 1997 bei einer Kreativitätsübung an der HFF eingefallen war – die Halbnahe eines Mannes in einem trostlosen Raum; er hat einen Kopfhörer auf den Ohren und hört überirdisch schöne Musik, obwohl er sie nicht hören will. Dieser Mann verfolgte mich in meinen Träumen und reifte über die Jahre zu Hauptmann Gerd Wiesler heran. Gabriel Yared sagt immer, man sei als Kreativer nur Empfänger. Wenn das stimmt, war hier irgendein sehr starker Sender am Dauerfunken. Sie haben intensiv für den Film recherchiert – wie und wo?

Ich habe viele Orte aufgesucht, an denen man dem Geist der Zeit nachspüren konnte, wie zum Beispiel die Gedenkstätte Hohenschönhausen oder das ehemalige Ministerium, heute die Forschungs- und Gedenkstätte in der Normanstraße, ebenso die Birthler-Behörde samt den Archiven. Orte können Emotionen sehr gut abspeichern, und diese Besuche haben mir oft mehr gebracht als die vielen Bücher, die ich natürlich auch über Jahre gewälzt habe, und die Dokumentationen, die ich geschaut habe. Entscheidend aber waren die Gespräche mit Zeitzeugen, von Stasi-Oberstleutnant Wolfgang Schmidt, dem Leiter der Auswertungs- und Kontrollgruppe der „HA XX“, über Stasi-Prostituierte bis hin zu Menschen, die zum Teil zwei Jahre in Stasi-Untersuchungshaft saßen; von Schriftstellern wie Christoph Hein über den Bühnenbildner Bert Neumann von der Volksbühne, von Gisela Spiering, der Chefdisponentin vom Deutschen Theater, der Drama-

turgin Gisela Pucher vom Berliner Ensemble bis hin zu einem Schuldirektor aus der DDR, Dr. Henning Rischer. Ich habe versucht, möglichst viele Perspektiven einzuholen, habe sehr viel Widersprüchliches gehört, aber am Ende ein sehr bestimmtes Gefühl für diese Zeit und ihre Probleme gewonnen. Sehr geholfen hat mir dabei tags und nachts unser historischer Berater, Professor Dr. Manfred Wilke, der Leiter des „Forschungsverbundes SED-Staat“ an der FU Berlin.

Der letzte und wichtigste Schriff kam dann aber über die Arbeit mit den Schauspielern und den Teammitgliedern. Die meisten von ihnen kamen ja aus dem Osten und hatten viele, oft sehr persönliche Erlebnisse und Einsichten einzubringen. Für viele waren meine Recherche und dann der Dreh der Anlass, zum ersten Mal über diese Dinge zu reden. Das ist schon erstaunlich! 14 Jahre nach der Wende! Manche Wunden heilen halt sehr langsam.

Gab es konkrete Vorbilder für Figuren oder Ereignisse?

Die Figuren setzen sich aus vielen verschiedenen echten Vorbildern zusammen, und sicher werden sich viele mit dem einen oder anderen identifizieren können. Aber der Film ist kein „Schlüsselroman“ oder „Schlüsselfilm“. Figuren und Ereignisse sind bewusst fiktiv in der Schwebe gehalten – beispielsweise ist Hempf ein Minister ohne Ressort. Wichtig war mir immer, mich nicht in historischen Details zu verlieren – zwar eine Geschichte von echten Menschen zu erzählen, aber trotzdem, emotional gesehen, ein Königsdrama! (...)

Sie sind u.a. auch in Berlin aufgewachsen – wie ist die Stadt mit Ihrem Film verbunden, wie Sie mit der Stadt?

Ich wurde in Köln geboren, wir zogen dann nach Frankfurt am Main, und die Familie ging, als ich zwei war, nach New York. Als wir sechs Jahre später von dort nach West-Berlin zurückkehrten, war das für mich wie der Sprung von der Ersten in die Zweite Welt – die DDR war dann die Dritte. Berlin war ein Schock für meinen Bruder und mich. Und ist es, für mich zumindest, auch heute noch. (...)

Welches ästhetische Konzept haben Sie verfolgt in Bezug auf Ausstattung und Farbgebung?

Wir hatten ein sehr klares Bild vom Einsatz der Farben. Wir haben versucht, die in der DDR vorherrschenden Tendenzen zu verstärken, und zwar durch Reduktion. Es gab mehr Grün als Blau in der DDR, deshalb haben wir Blau ganz weggelassen. Ebenso mehr Orange als Rot: also

wurde Rot eliminiert. Bestimmte Schattierungen von Braun, Beige, Orange, Grün und Grau haben wir konsequent verwendet und damit ein authentisches ästhetisches Bild der DDR dieser Jahre erzielt. Leere ist ein ästhetisch neutraler Zustand. Durch die Budgetknappheit konnten wir nicht viel bauen. Also haben wir dort, wo wir keine authentische Schönheit erzeugen konnten, auf Reduktion gesetzt, um die visuelle Qualität auf hohem Niveau zu halten. Wir wollten keine Überfrachtung mit „DDR-Requisiten“. Für mich muss das Bild den perfekten Hintergrund für die Emotionen der Schauspieler liefern, nicht mehr, aber auch nicht weniger. Ich will nicht, dass der Zuschauer beginnt, über einzelne Requisiten oder über Flecken an der Wand oder über sonstige konzeptionelle Fragen nachzudenken, und somit den emotionalen Anschluss an die Figuren verpasst. Glücklicherweise war mein Team da ganz auf meiner Wellenlänge. Wie überhaupt in fast allen Fragen. Silke hatte mir am Anfang der Vorbereitung prophezeit, dass wir spätestens beim Dreh alle zusammen als eine Einheit denken und fühlen würden. Als sie es sagte, kam mir der Gedanke seltsam vor. Aber es geschah tatsächlich genau so.

V. De laatste jaren van de DDR²

De film *Das Leben der Anderen* is gesitueerd in de laatste jaren voorafgaande aan de val van de Muur en de ineenstorting van het communisme

² Zie www.duitslandweb.nl/naslagwerk/naslagwerk/Geschiedenis/1945-1949.html

in de DDR. Partijleider Erich Honecker (1971 – 1989) is nog steeds aan de macht, maar economisch, sociaal en cultureel zit het land volledig aan de grond.

Abgrenzung en Stasi-dictatuur

Honecker voerde een politiek van *Abgrenzung*. Dat wil zeggen om de identiteit van de DDR te versterken werd geprobeerd om verwijzingen naar het begrip Duitsland – en daarmee naar een mogelijke eenwording – zo veel mogelijk te onderdrukken.

Ook werd de onderdrukking van de tegenstanders van het regime opgevoerd. Talrijke intellectuelen en kunstenaars werden het land uitgezet. De Stasi werd in de jaren zeventig een steeds machtigere instelling. Tienduizenden agenten en verklidders hielden de Oost-Duitse bevolking in de gaten. Goede vrienden of zelfs echtgenoten van verdachte mensen werden door de Stasi geronseld om informatie door te spelen. Critici van het regime werden in de gevangenis gezet of uitgewezen. De Stasi kon zelfs rekenen op veel meer medewerkers dan de Gestapo, de geheime dienst van Hitler. De lengte van het archief van de Stasi, waarin alle informatie over de bevolking was opgeslagen, bedroeg maar liefst 180 kilometer.

Populariteit van de West-Duitse televisie

Een groot probleem voor de propagandamachine van de regering-Honecker was de West-Duitse televisie. In grote delen van de DDR konden de West-Duitse zenders ontvangen worden. Een avondje televisie kijken was genoeg om in te zien dat de DDR economisch gezien ver achter lag bij de Bondsrepubliek. Het was duidelijk dat men in West-Duitsland niet jaren moest wachten op de levering van een nieuwe auto,

zoals in de DDR. En bananen en andere tropische vruchten waren in de Oost-Duitse supermarkten niet te vinden.

De geloofwaardigheid van het regime heeft altijd bijzonder te lijden gehad onder de vergelijking die de Oost-Duitse burgers via de televisie konden maken met de Bondsrepubliek. Pogingen om de West-Duitse televisie te verbieden zijn op niets uitgelopen. Ook toen de communistische jeugdorganisaties de daken op werden gestuurd om antennes weg te draaien, bleven de meeste Oost-Duitsers de eigen televisiezenders negeren. Alleen naar sportuitzendingen op de Oost-Duitse televisie werd goed gekeken.

De jaren tachtig: de DDR failliet

In de jaren tachtig verslechterde de economische situatie van de DDR verder. De staatsschuld van de DDR werd steeds hoger en de industrie en infrastructuur waren sterk verouderd. Midden jaren tachtig werd het duidelijk dat de DDR zo niet langer door kon gaan. De leiders hielden het nieuws echter geheim en sloten zich steeds meer voor de realiteit af. Ook voor de onvrede van de bevolking hadden Honecker en de zijnen geen oog meer. Berichten over de groeiende problemen werden eenvoudigweg niet meer gelezen.

De aanhoudende problemen zouden in 1989 door de hervormingen van de Russische leider Gorbatsjov naar de oppervlakte komen en leiden tot grote demonstraties en ten slotte het einde van de DDR.

VI. Chronologie van de DDR en de eerste jaren na de Duitse vereniging

7 oktober 1949 • Oprichting van de DDR

- de Duitse communisten richten in Oost-Duitsland een eigen staat op naar het voorbeeld van de Sovjet-Unie en de eerste Oost-Duitse regering wordt geïnstalleerd
- een maand eerder was in de West-Duitse Bondsrepubliek al de eerste bondsregering aan het werk gegaan
- West-Duitsland weigert de Oost-Duitse regering te erkennen en vele andere staten volgen dat voorbeeld, waardoor de DDR in de internationale politiek geïsoleerd wordt
- de bondsregering ziet Oost-Duitsers die naar West-Duitsland gaan als eigen burgers, waardoor vluchten uit de DDR aantrekkelijk is

8 februari 1950 • Het Ministerie voor Binnenlandse Veiligheid (Stasi) in het leven geroepen

- dit ministerie heeft als taak westerse spionage in de DDR te bestrijden, zelf te spioneren in West-Duitsland en het Westen én vooral ook de DDR-bevolking te controleren en het voorkomen van vluchtplannen van Oost-Duitsers. Het doel is de bescherming van de macht van de communisten in Oost-Duitsland: de Stasi is 'Schild und Schwert der Partei'

16-17 mei 1952 • Afsluiting van de Duits-Duitse grens

- de DDR sluit de grens met de Bondsrepubliek en de buitengrenzen van Berlijn af
- alleen de metro en S-Bahn rijden nog tussen Oost- en West-Berlijn

17 juni 1953 • Algemenestaking en arbeidersopstand³

- tegen het systeem, politieke tirannie en socialistische planeconomie
- in meer dan 400 bedrijven en 600 plaatsen
- Sovjettroepen slaan de opstand met tanks neer

23 juli 1953 • Ministerie voor Staatsveiligheid wordt staatssecretariaat

- omdat het ministerie de opstand van 17 juni

niet heeft zien aankomen, wordt het gedegradeerd tot staatssecretariaat van het Ministerie van Binnenlandse Zaken

- minister Wilhelm Zaisser wordt ontslagen
- op 24 november 1955 komt er opnieuw een Ministerie voor Staatsveiligheid
- vanaf 1 november 1957 is Erich Mielke minister voor Staatsveiligheid en hij zou dat tot 8 november 1989 blijven

13 augustus 1961 • Bouw van de Muur⁴

- om de massale vlucht van Oost-Duitsers naar West-Berlijn te stoppen bouwt de DDR met toestemming van de Sovjet-Unie een muur op de grens tussen Oost- en West-Berlijn
- de DDR-regering spreekt van een antifascistische beschermingsmuur, tegen de veroveringsplannen die de West-Duitse regering zou hebben en tegen de West-Duitse 'mensenhandel', waarmee ze doelt op het feit dat veel goedopgeleide Oost-Duitsers naar banen in West-Duitsland gaan omdat die beter betalen

17 augustus 1962 • Vluchteling bloedt dood bij de Muur

- grenssoldaten schieten op de 18-jarige bouwvakker Peter Fechter als hij probeert de Berlijnse Muur over te komen
- Amerikaanse soldaten en West-Berlijnse politieagenten durven niet in te grijpen terwijl Fechter doodbloedt
- er zouden in totaal ongeveer 200 mensen sterven bij pogingen om de DDR te ontvluchten. Daarnaast belanden duizenden vluchtelingen in Stasi-gevangenissen

3 mei 1971 • Honecker wordt secretaris-generaal van de SED

- Erich Honecker volgt Walter Ulbricht op als communistisch partijleider en daarmee als leider van de DDR

21 december 1972 • Basisverdrag tussen Oost- en West-Duitsland afgesloten

- de Bondsregering erkent de DDR als staat, maar niet als buitenland, want er is maar één Duitsland
- de Bondsrepubliek houdt wel vast aan de stelling dat ook alle Oost-Duitsers aanspraak kunnen maken op een West-Duits paspoort

³ DVD-tip: bekijk ook eens 'Zwei Tage Hoffnung – Der Aufstand vom 17. Juni 1953' (Peter Keglevic, 2003; met in één van de hoofdrollen Sebastian Koch)

⁴ DVD-tip: bekijk ook eens 'Die Mauer – Berlin '61' (Hartmut Schoen, 2006) of 'Der Tunnel' (Roland Suso Richter, 2001; met ook een rol voor Sebastian Koch)

24 april 1974 • Stasispion in het Kanzleramt

- de West-Duitse politie arresteert Günter Guillaume die het als DDR-agent van de spionageafdeling van de Stasi tot medewerker in het bureau van bondskanselier Willy Brandt geschopt heeft.
- na deze flater van de West-Duitse contra-spionage treedt Brandt op 6 mei 1974 af als bondskanselier

2 mei 1974 • Wederzijdse permanente vertegenwoordigingen

- beide Duitse staten vestigen op elkaars grondgebied een soort van ambassade, maar deze heeft beperkte rechten en plichten

30 juli-1 aug 1975 • Slotakte van de CVSE ondertekend in Helsinki

- het Westen, het Oostblok en de ongebonden staten sluiten de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa af met een plechtige slotakte
- daarin zijn onder meer afspraken vastgelegd over de handhaving van mensenrechten. Dit deel wordt in de jaren die volgen aangegrepen door dissidenten en oppositiegroepen in het Oostblok, waaronder de DDR

16 november 1976 • Ausbürgerung Wolf Biermann

- tijdens een tournee door de Bondsrepubliek maakt de DDR bekend dat de Oost-Duitse dissidente communistische protestzanger en dichter Wolf Biermann niet meer naar zijn land mag terugkeren
- Oost-Duitse schrijvers en kunstenaars protesteren openlijk tegen deze *Ausbürgerung*

6 oktober 1983 • Automatische schietinstallaties aan de Duits-Duitse grens ontmanteld

- Honecker kondigt de ontmanteling van de automatische schietinstallaties langs de Duits-Duitse grens aan, die daar waren geplaatst om vluchtelingen tegen te houden
- deze geste van Honecker is een tegenprestatie voor de kredieten van West-Duitse banken die de West-Duitse politicus Franz Josef Strauss (CSU) kort daarvoor voor de DDR heeft geregeld

3-5 juni 1987 • Honecker op bezoek in Nederland

- als gast van de Nederlandse regering bezoekt Honecker ons land

6-9 juni 1987 • Rock am Reichstag leidt tot rellen in Oost-Berlijn

- de Oost-Duitse politie treedt hard op tegen jongeren die bij de Brandenburger Tor willen luisteren naar popconcerten even verderop in West-Berlijn
- jongeren demonstreren tegen de Muur en tegen de SED
- op 19 juni 1988 gebeurt het opnieuw

7-11 september 1987 • Honecker op bezoek in de Bondsrepubliek

- Honecker bezoekt bondskanselier Helmut Kohl en de Bondsrepubliek voor de eerste keer

25 november 1987 • Oppositiegroep opgerold

- de Oost-Duitse politie arresteert leden van een oppositiegroep, de Umweltbibliothek in de Zionskirche in Oost-Berlijn, maar laat ze na enkele dagen weer vrij
- de kerken bieden al sinds jaar en dag onderdak aan verschillende oppositiegroepen en de Stasi heeft daarin veel verklikkers
- toch heeft de Stasi in de jaren tachtig steeds minder vat op de oppositiegroepen

17 januari 1988 • Demonstranten onafhankelijke groeperingen gearresteerd

- als onafhankelijke, oppositionele demonstranten zich aansluiten bij de officiële herdenkingsdemonstratie voor de in 1919 vermoorde communisten Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht worden ze gearresteerd
- de oppositiegroepen gebruikten als slogan een uitspraak van Luxemburg: 'Vrijheid is altijd de vrijheid van de andersdenkende'
- op 15 januari 1989 vinden in Leipzig tijdens de officiële herdenking van Luxemburg en Liebknecht tegendemonstraties plaats voor het recht op vrije meningsuiting, op vergadering en op vrije pers en voor het recht om de DDR te verlaten

7 mei 1989 • Protest na verkiezingsfraude

- bij lokale verkiezingen blijkt sprake van grote manipulatie met de resultaten
- burgers dienen massaal klachten in tegen de fraude en protesteren bij instanties

juli/augustus 1989 • Duizenden Oost-Duitsers vluchten via Hongarije en West-Duitse ambassades

- Oost-Duitse 'vakantiegangers' vluchten naar het Westen via het gat in het IJzeren Gordijn, nadat Hongarije de afsluiting bij de grens met Oostenrijk heeft ontmanteld
- Vele andere Oost-Duitsers vluchten naar West-Duitse ambassades in Praag en andere Oost-Europese hoofdsteden om vandaar naar het Westen te kunnen

9 september 1989 • Oppositiegroep meldt zich officieel aan

- de oppositiegroep Neues Forum dient een aanvraag in om erkenning door de DDR-regering en valt zo het machtsmonopolie van de communisten aan

25 september 1989 • Duizenden betogers op de maandagsdemonstratie in Leipzig

- op de wekelijkse demonstratie in Leipzig voor de vrijheid om naar het buitenland te reizen komen 5000 mensen af en vanaf die dag neemt hun aantal enorm toe, tot wel 500.000 mensen op 4 november

7 oktober 1989 • 40 jaar DDR viering

- tijdens de viering zijn in veel steden vreedzame demonstraties tegen het regime van de SED
- politieagenten en militairen treden massaal en gewelddadig op tegen de demonstranten en arresteren velen

18 oktober 1989 • Secretaris-generaal Honecker treedt af en Egon Krenz wordt zijn opvolger

- na een massademonstratie in Leipzig op 16 oktober wordt Honecker gedwongen tot ontslag en komt de jongere Krenz aan de macht

27 oktober 1989 • Krenz presenteert nieuwe wet voor buitenlandse reizen

- iedere burger van de DDR mag dertig dagen per jaar naar het Westen reizen
- de bevolking is teleurgesteld, want dit voorstel is *too little, too late*

8 november 1989 • Mielke en andere oudgedienden verlaten het Politburo van de SED

- onder druk van Krenz en andere vernieuwers stapt Mielke uit het Politburo en neemt even

later ook ontslag als minister van Staatsveiligheid

- met hem gaan ook andere belangrijke Politburo-leden en ministers
- wegens machtsmisbruik worden Honecker, Mielke en vele anderen op 3 december uit de partij gegooid
- het Ministerie voor Staatsveiligheid wordt een Ministerie voor Nationale Veiligheid omdat de binnenlandse controle voortaan ongewenst is

9 november 1989 • Val van de Muur

- op een persconferentie verklaart regeringswoordvoerder Günther Schabowski dat 'vrij reizen is toegestaan, per onmiddellijk', terwijl de grenssoldaten nog niet zijn ingelicht
- Oost-Berlijners gaan massaal naar de Muur om deze nieuwe vrijheid uit te proberen en onder druk van die menigte openen de grenssoldaten de Muur
- als gevolg van de val van de Muur begint in de dagen en weken erna het communistische systeem en de DDR zelf te wankelen. Krenz treedt af, de SED gaat de macht delen met de oppositiegroepen (in de ronde tafel) en de bevolking begint aansluiting bij de Bondsrepubliek te eisen

15 januari 1990 • Bestorming Stasizentrale

- het hoofdgebouw van het Ministerie van Staatsveiligheid in Oost-Berlijn wordt door burgers bestormd om de archieven veilig te stellen
- daarvoor en daarna worden ook de afdelingen in de regionale hoofdsteden bezet
- de oppositie maakt bezwaar tegen de omvorming van de Stasi tot een nieuw bureau voor nationale veiligheid

18 maart 1990 • Eerste vrije verkiezingen in de DDR

- er komt een democratische regering die met West-Duitsland gaat onderhandelen over aansluiting van de DDR bij de Bondsrepubliek
- die onderhandelingen leiden op 1 juni tot een monetaire unie, waarbij in Oost-Duitsland de (West-Duitse) D-mark wordt ingevoerd, en op 31 augustus tot een Staatsverdrag over eenwording
- op internationaal niveau wordt de eenwording goedgekeurd in de 2+4 Verdragen van 12 september

3 oktober 1990 • Dag van de Duitse eenheid

- met een feestelijke plechtigheid in Berlijn wordt om middernacht de eenwording een feit
- vijf nieuwe deelstaten zijn nu lid van de vergrote Bondsrepubliek die in totaal 16 deelstaten kent
- Oost-Berlijn is gefuseerd met West-Berlijn tot één deelstaat en zal de hoofdstad van Duitsland worden

1 december 1990 • Arrestatiebevel tegen Erich Honecker

- wegens het bevel dat was uitgevaardigd aan grenssoldaten van de DDR om op vluchtelingen te schieten
- Honecker vlucht op 13 maart 1991 naar Moskou en vandaar verder naar Chili, waar hij op 29 mei 1994 sterft
- ook andere oud-DDR-bestuurders zijn aangeklaagd wegens verschillende vergrijpen, waaronder corruptie
- onder hen is ook Mielke, maar wegens ziekte wordt het proces tegen hem niet doorgezet. Hij sterft in 2000

2 december 1990 • Bondsdagverkiezingen van verenigd Duitsland

19 december 1990 • Lothar de Maizière beschuldigd IM te zijn geweest

- laatste minister-president van de DDR geeft daarom zijn ministerschap in de regering-Kohl op als uit Stasi-documenten zijn rol als verklikker (informele medewerker, IM) blijkt
- enkele maanden later blijkt De Maizière zich nauwelijks schuldig te hebben gemaakt
- ook andere Oost-Duitsers, van hoog tot laag, worden in de eerste jaren geconfronteerd met de verdenking dat ze IM waren

20 december 1991 • Oprichting van het federaal bureau voor het Stasi-archief

- bij wet richt de Bondsdag het bureau van de Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR op
- dit archief moet de documenten van de Stasi toegankelijk maken voor overheid, wetenschap, pers en slachtoffers van de onderdrukking in de DDR

3 november 1992 • Veroordeling grenssoldaten die vluchtelingen doodschoten bekrachtigd

- het federale gerechtshof keurt de vonnissen tot voorwaardelijke gevangenisstraffen tegen enkele grenssoldaten goed. Dat zij vluchtelingen die illegaal de DDR wilden verlaten doodschoten is volgens het gerechtshof een schending van de mensenrechten geweest.

VII. Begrippenlijst

Berufsverbot: Een verbod waarbij een persoon door de wet verhinderd wordt een bepaald beroep uit te oefenen vanwege zijn of haar 'criminele' achtergrond of lidmaatschap van een bepaalde dissidente (andersdenkende) groep. In de DDR werden vooral veel kunstenaars (bijv. zanger Wolf Biermann) een *Berufsverbot* opgelegd omdat hun denk- en werkwijze niet correspondeerde met het ideaal van de socialistische staat.

Dissident: Een persoon die zich verzet tegen de overheersende opvattingen of praktijken op religieus, politiek of sociaal vlak, in dit geval het controlesysteem van de DDR.

Hauptabteilung XX/7: Een speciale afdeling binnen de Stasi die zich bezighield met het observeren en volgen van kunstenaars en het culturele leven in de DDR.

Honecker, Erich (Neunkirchen (Saarland), 25 augustus 1912 – Santiago de Chile (Chili), 29 mei 1994): Honecker was Secretaris-Generaal (de hoogste positie van de SED) van 1971 tot 1989. Voor zijn aantreden was hij hoofdverantwoordelijk voor de bouw van de Berlijnse Muur in 1961. Tijdens zijn bewind werden de levensomstandigheden van DDR-burgers verbeterd, maar desondanks trad hij nog altijd streng op tegen dissidenten en burgers die probeerden te vluchten, waarbij velen omkwamen. Op 18 oktober 1989 werd Honecker afgezet. Het leek erop dat hij tot gevangenisstraf zou worden veroordeeld, maar in 1993 werd het strafproces afgebroken vanwege gezondheidsredenen. Honecker stierf in 1994 in Chili.

IM: Deze afkorting staat voor *Inoffizieller Mitarbeiter* (inofficiële/informele medewerker). Dit betreft een persoon die in het geheim voor de Stasi werkte en zo vertrouwelijke informatie

doorspeelde. De Stasi beschikte over een groot aantal DDR-burgers (ruim 100.000) die zich als IM-er inzetten.

Mielke, Erich (Berlijn, 28 december 1907 – Berlijn, 21 mei 2000): Mielke was lid van het Centraal Comité van de SED van 1950 tot twee dagen voor de val van de Muur in 1989. Van 1950 tot 1953 was hij staatssecretaris van het *Ministerium für Staatssicherheit* (Stasi) en van 1953 tot 1957 plaatsvervangend minister van de Stasi. Mielke stond bekend als een keiharde communist en was medeverantwoordelijk voor het repressieve klimaat in de DDR. In 1992 werd hij veroordeeld voor de misdaden die de Stasi had begaan onder zijn bewind, maar werd in 1995 vroegtijdig vrijgelaten vanwege zijn slechte gezondheid.

Ministerium für Staatssicherheit (Stasi): Ministerie voor Binnenlandse Veiligheid, opgericht in 1950. Dit ministerie had als taak westerse spionage in de DDR te bestrijden, zelf te spioneren in West-Duitsland en het Westen én vooral ook de DDR-bevolking te controleren en het voorkomen van vluchtplannen van Oost-Duitsers. Het doel was de bescherming van de macht van de communisten in Oost-Duitsland: de Stasi is 'Schild und Schwert der Partei' [*Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (SED)]. De Stasi beschikte over een breed netwerk van agenten en informele medewerkers die de bevolking nauwlettend in de gaten hielden.

Operativer Vorgang (OV): De OV was de meest omvattende en intensieve werkwijze van de Stasi. Wie OV op zijn dossier kreeg, werd op de meest grondige manier 'doorgelicht': d.w.z. 24 uur per dag gecontroleerd door een Stasi-medewerker, door middel van afluisterapparatuur en spionage. Bij de minste overtreding kon de 'verdachte' burger, onder wie veel kunstenaars, worden gearresteerd of zelfs het land uitgezet.

Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED): De staatspartij werd in 1946 opgericht en was, als enige politieke partij, de regerende partij van de DDR. Het Centraal Comité (*Zentralkomitee* (ZK)) vormde het hoogste bestuursorgaan van de partij. De uitvoerende macht lag bij het Politbureau (*Politbüro*) en bij het secretariaat (*Sekretariat*) van het ZK, bovenal bij de secretaris-generaal (*Generalsekretär*).

Wende: De vreedzame omwenteling in de DDR, waarbij het socialistische regime viel en het land een democratie werd. Belangrijke gebeurtenissen in deze periode (herfst 1989 tot voorjaar 1990) waren de val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989 en de eerste democratische parlementsverkiezingen op 18 maart 1990.

VIII. Internetlinks

DUITSTALIG

De film

> www.daslebenderanderen.de

Website bij de film. U kunt hier een 'dossier' (*Akteneinsicht*) doorbladeren met onder andere een samenvatting en fotomateriaal van de film, interviews met de acteurs en regisseur en gedichten van Wolf Biermann en Jürgen Fuchs.

> www.bpb.de

Instantie voor politieke vorming in Duitsland. Veel informatie over verschillende thema's. Dossier over de 'Mauer'. Onder *Publikationen* en vervolgens *Filmhefte* vindt u onder andere materiaal over *Das Leben der Anderen* (met onder meer een uitgebreide literatuurlijst). Daarnaast bestaat er ook de mogelijkheid om publicaties (vaak gratis) te bestellen.

Geschiedenis / DDR

> www.hdg.de/lemo/home.html

Uitvoerige website over de geschiedenis van Duitsland. Met informatie over de tijd van de deling van Duitsland, veel biografieën, crosslinks en uitleg over achtergronden. Teksten zijn echter steeds beknopt gehouden. Ook in het Engels raadpleegbaar. (Beheer is in handen van het *Haus der Geschichte* en het *Deutsches Historisches Museum*)

> www.ddd-geschichte.de

Website met informatie over de geschiedenis van de DDR. Doelgroep is mensen die aan hun basiskennis werken, zoals leerlingen en ook studenten.

> www.ddd-zeitzeugen.de

Particuliere website met verhalen van 'Zeitzeugen'.

> www.ddd-im-www.de

Leuke website over de DDR met een naslagwerk over de geschiedenis, biografieën van belangrijke mensen en een geweldige linklijst.

> www.ddd-alltagskultur.com

Leuke website over het leven van alledag in de DDR. Vele herinneringen zijn hier bewaard.

> www.ddd-tv.2de.vu

Op deze site kan men alles over televisie in de DDR vinden. Ook met filmfragmenten. Het kan zijn dat de website uit de lucht is. De hosting-organisatie heeft de site dan uit de lucht gehaald (dit heeft te maken met hogere bezoekersaantallen en meer hosting dan verwacht).

> www.ddd-suche.de

Hier kan men een linkverzameling over de DDR vinden. Er wordt ook naar particuliere websites verwezen met informatie over vluchten en gevangenisstraffen.

Stasi / oppositie

> www.bstu.bund.de

De officiële website van de organisatie die de Stasi-Akten en de geschiedenis van de Stasi archiveert en beheert.

> <http://web.fu-berlin.de/fsed>

Website van het Forschungsverbund SED-Staat der Freie Universität Berlin. Manfred Wilke leidt deze organisatie die onderzoek doet naar de geschiedenis en erfenis van de SED-staat. Wilke was een van de belangrijke adviseurs van Henckel von Donnersmarck.

> www.jugendopposition.de

Website over oppositie in de DDR die door jongeren werd gevoerd. Met biografieën en interviews en onder andere informatie over Wolf Biermann.

Muur / Berlijn

> www.mauer-museum.com

Deze website is van het *Mauer Museum am Checkpoint Charlie* in Berlijn. Met informatie over het museum en de tentoonstellingen.

> www.diegeschichteberlins.de

Deze site gaat over de geschiedenis van Berlijn. Onder de optie 'Geschichte Berlins' zijn vele

sleutelwoorden en persoonlijkheden die met Berlijn te maken hebben te vinden.

NEDERLANDSTALIG

> www.daslebenderanderen.nl

Nederlandse website over de film van filmdistributeur Cinemien Film & Video.

Met downloadbaar onderwijsmateriaal (kies: Educatie).

> www.duitslandweb.nl

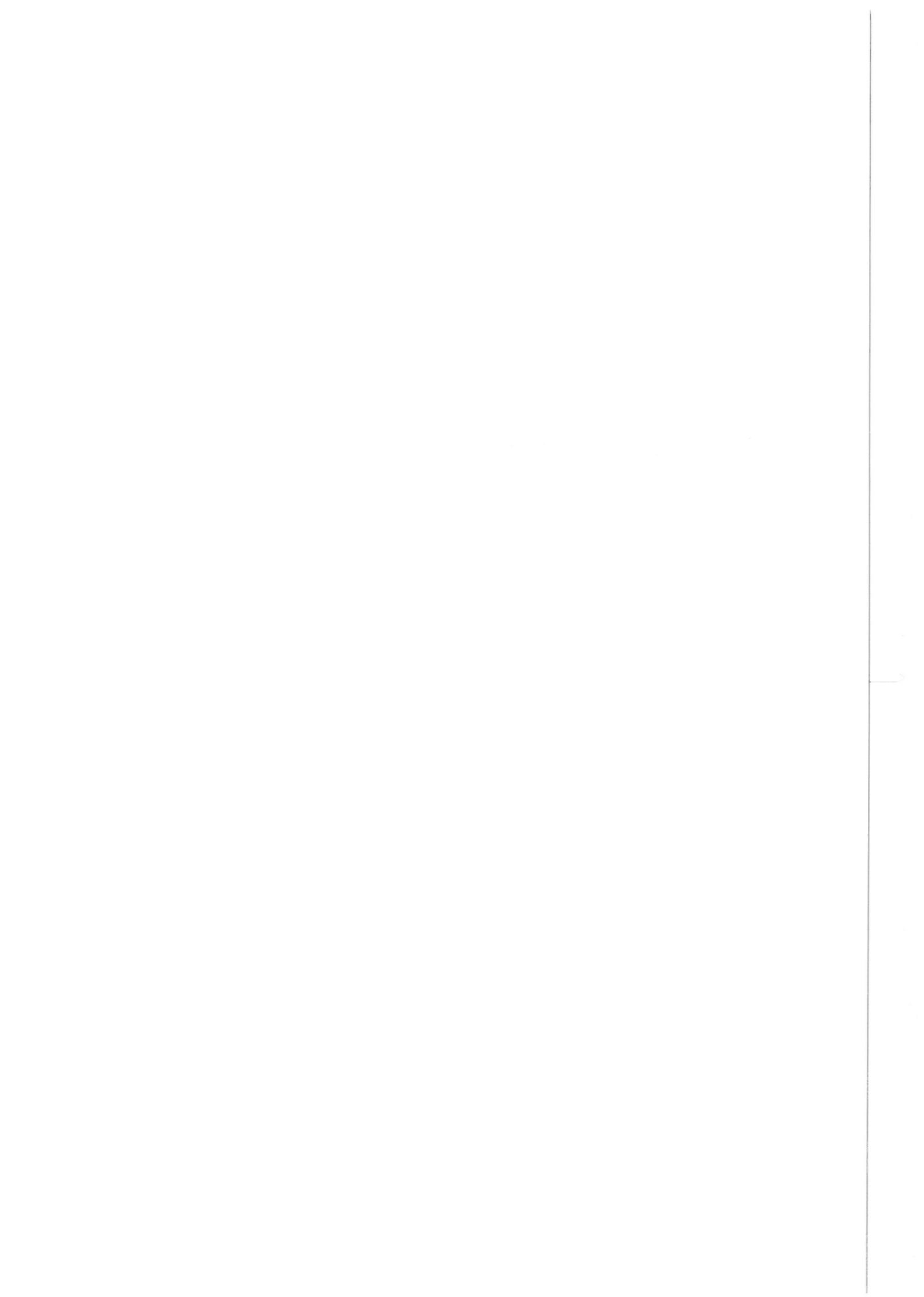
Deze website is het portaal voor iedereen die belangstelling heeft voor Duitsland en de Duits-Nederlandse betrekkingen. Het bevat een uitgebreid naslagwerk met onder meer informatie over geschiedenis, politiek en economie. Bovendien zijn er linklijsten, dossiers over verschillende thema's en actuele informatie te vinden. Over de DDR vindt u er meer over de geschiedenis, economie en het politieke systeem.

WebQuest

> www.duitslandweb.nl

Surf op het Duitslandweb naar het onderdeel 'Onderwijs' en kies daar voor 'WebQuest'. In de lijst aan de linkerkant van uw scherm vindt u de WebQuest over *Das Leben der Anderen*.

VOOR DE LEERLING

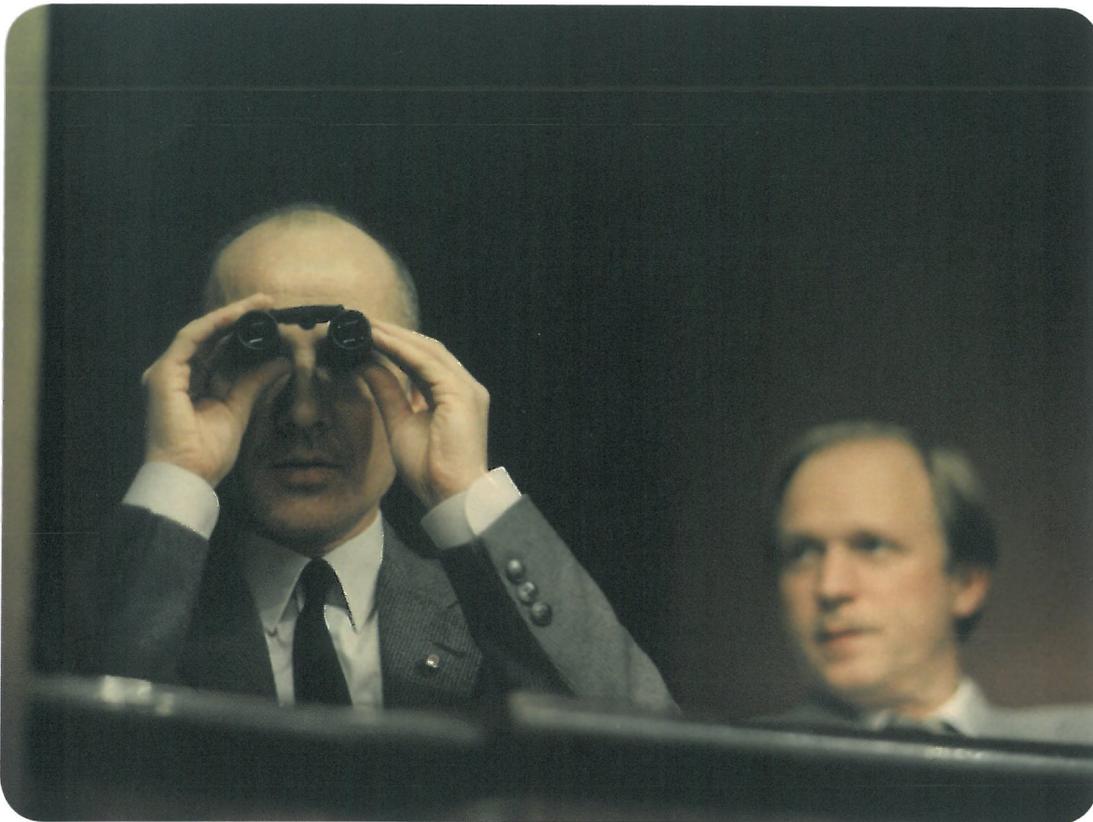

1

KWADRANT: VEILIGHEID OF VRIJHEID IN DE DDR?

Geschiedenis gaat over mensen. Over wat mensen in hun leven belangrijk vinden, over de keuzes die mensen in hun leven maken en over de motieven die aan die keuzes ten grondslag liggen.

In de film *Das Leben der Anderen* staan de keuzes die mensen maken terwijl ze leven in een dictatuur en de vraag waarom ze die keuzes maken centraal.

De keuzes die de personages uit de film maken (of al gemaakt hebben) is er één tussen veiligheid en vrijheid en de vraag of ze die keuze maken uit algemeen belang of eigenbelang.

Jullie gaan in deze opdracht die keuzes en de motieven voor die keuzes onder de loep nemen door verschillende personages op verschillende momenten in de film te bestuderen en te beoordelen. Een deel van de opdrachten doe je individueel; een deel doe je in groepsverband.

De personages

- De schrijver Georg Dreyman.
- Zijn vriendin en actrice Christa-Maria Sieland.
- De Stasi-agent Gerd Wiesler.
- Het hoofd van de afdeling Cultuur van de Stasi (en directe baas van Wiesler) Anton Grubitz.
- Frau Meineke, de buurvrouw van Dreyman en Sieland.

Opdracht voor het kijken van de fragmenten

1. Omschrijf in je eigen woorden de begrippen:

a. veiligheid:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. vrijheid:

.....

.....

.....

.....

c. eigenbelang:

.....

.....

.....

.....

d. algemeen belang:

.....

.....

.....

.....

Eerste fragment: Hoofdstuk 1 en 2 tot het einde van het feest (16.15 min.)

Je krijgt van je docent een blad met een leeg kwadrant.

2. Je zet van de eerste vier personages zijn/haar initialen langs de horizontale lijn. Hoort elk van hen meer thuis aan de kant van de veiligheid of aan de kant van de vrijheid?
3. Je zet vervolgens van deze vijf personages de initialen langs de verticale lijn. In hoeverre handelde de persoon uit eigenbelang of algemeen belang?
4. Verbind van iedere persoon zijn/haar twee plekken met elkaar. Zo krijgt iedereen een plek in het kwadrant.
5. Ga in groepen van drie bij elkaar zitten en bespreek de individuele kwadranten. Besteed vooral aandacht aan de verschillen en overeenkomsten. Vul na het overleg als groep een nieuw kwadrant in. Elke persoon moet ergens geplaatst worden en iedereen in de groep moet het eens zijn met de plaats die elk van de personages in het kwadrant krijgt. Je moet je keuze steeds beargumenteren.

- a. Georg Dreyman hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

- b. Christa-Maria Sieland hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

- c. Gerd Wiesler hebben we geplaatst in kwadrant.....
omdat:

.....

.....

.....

- d. Anton Grubitz hebben we geplaatst in kwadrant.....
omdat:

.....

.....

.....

Tweede serie fragmenten:

- Hoofdstuk 5: Wiesler en Grubitz in de kantine (34.15 min. - 38.24 min.)
- Hoofdstuk 7: Gesprek Georg en Christa-Maria (54.50 min. – 58.35 min.)
- Hoofdstuk 9: Begrafenis Jerska > Georg (1.04.48 min. – 1.06.50 min.)
- Hoofdstuk 12: Verhoor Christa-Maria > Christa-Maria, Wiesler, Grubitz (1.37.55 min. – 1.44.40 min.)

Je krijgt van je docent een nieuw blad met een leeg kwadrant. Bij deze tweede serie fragmenten gaat het erom aan te geven of de personen uit de film nog steeds dezelfde keuzes maken en dezelfde motieven als daarvoor hebben. Is er iets veranderd in vergelijking met het begin of niet?

6. Je zet opnieuw van de eerste vier personages zijn/haar initialen langs de horizontale lijn. Hoort elk van hen nu meer thuis aan de kant van de veiligheid of aan de kant van de vrijheid?
7. Je zet vervolgens van deze vier personages de initialen langs de verticale lijn. In hoeverre handelde de persoon uit eigenbelang of algemeen belang?

8. Verbind van iedere persoon zijn/haar twee plekken met elkaar. Zo krijgt iedereen een plek in het kwadrant.
9. Ga in groepen van drie bij elkaar zitten en bespreek de individuele kwadranten. Bespreek opnieuw de verschillen en overeenkomsten, maar besteed vooral aandacht aan de vraag of de persoon een andere plek in het kwadrant moet krijgen dan hiervoor. Vul na het overleg als groep een nieuw kwadrant in. Elke persoon moet ergens geplaatst worden en iedereen in de groep moet het eens zijn met de plaats die elk van de personages in het kwadrant krijgt. Je moet je keuze steeds beargumenteren.

- a. Georg Dreyman hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

Dat is dezelfde / niet dezelfde plek als hiervoor, omdat

.....

.....

.....

.....

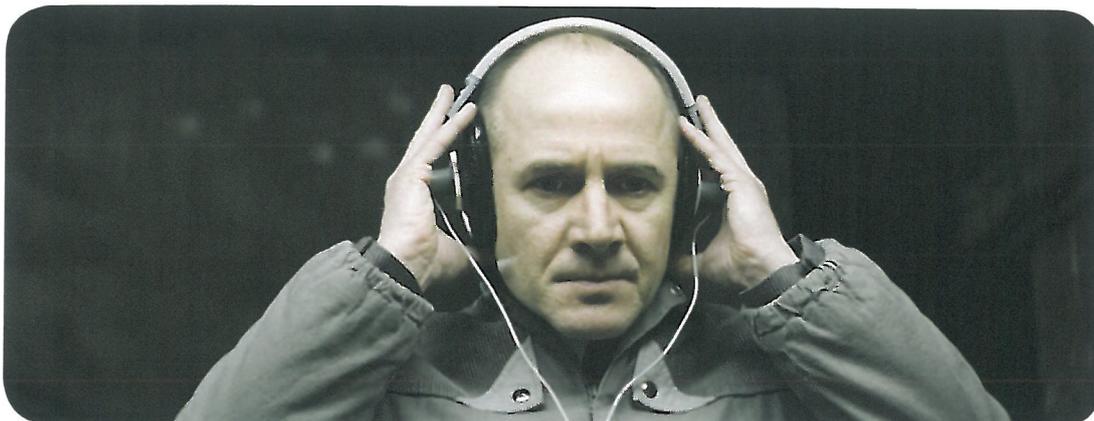
- b. Christa-Maria Sieland hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

Dat is dezelfde / niet dezelfde plek als hiervoor, omdat

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

c. Gerd Wiesler hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

Dat is dezelfde / niet dezelfde plek als hiervoor, omdat

.....

.....

.....

.....

d. Anton Grubitz hebben we geplaatst in kwadrant
omdat:

.....

.....

.....

.....

Dat is dezelfde / niet dezelfde plek als hiervoor, omdat

.....

.....

.....

.....

10. Je zit nog steeds in groepen van drie bij elkaar. Voor elk van de personen heb je aangegeven welke keuzes zij maken en of die keuzes aan veranderingen onderhevig zijn. Geef nu met elkaar antwoord op de vraag waardoor de keuzes van personen beïnvloed worden.

.....

.....

.....

.....

11. Volgens het socialistische ideaal horen mensen het algemene belang boven het eigenbelang te stellen. In hoeverre kloppen jullie bevindingen met dit ideaal? En hoe kun je dat verklaren?

.....

.....

.....

.....

Laatste fragment: Frau Meineke

- 19.05 min. – 22.17 min.
- 25.10 min. – 28.10 min.

Je krijgt van je docent een laatste blad met een leeg kwadrant. Je hebt nu de keuzes van personen en de eventuele ontwikkeling van die keuzes inzichtelijk gemaakt en je eveneens verdiept in de vraag hoe mensen in een dictatuur tot bepaalde keuzes komen. Nu is het tijd om je bevindingen terug te koppelen op de gewone man of vrouw uit de DDR en tenslotte op jezelf.

12. Geef – na overleg – Frau Meineke een plaats in het kwadrant. Hoe representatief is haar handelen voor dat van de bevolking van de DDR? Licht je antwoord toe.

.....

.....

.....

.....

13. Stel je voor dat jij Frau Meineke bent. Wat zou jij doen?

Geef jezelf een plaats in het kwadrant en leg uit waarom jij denkt dat je in die situatie zo gehandeld zou hebben. Maak daarbij ook een afweging van de gevolgen die jouw handelen zou hebben.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Wie is volgens jou het grootste slachtoffer van het systeem? Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

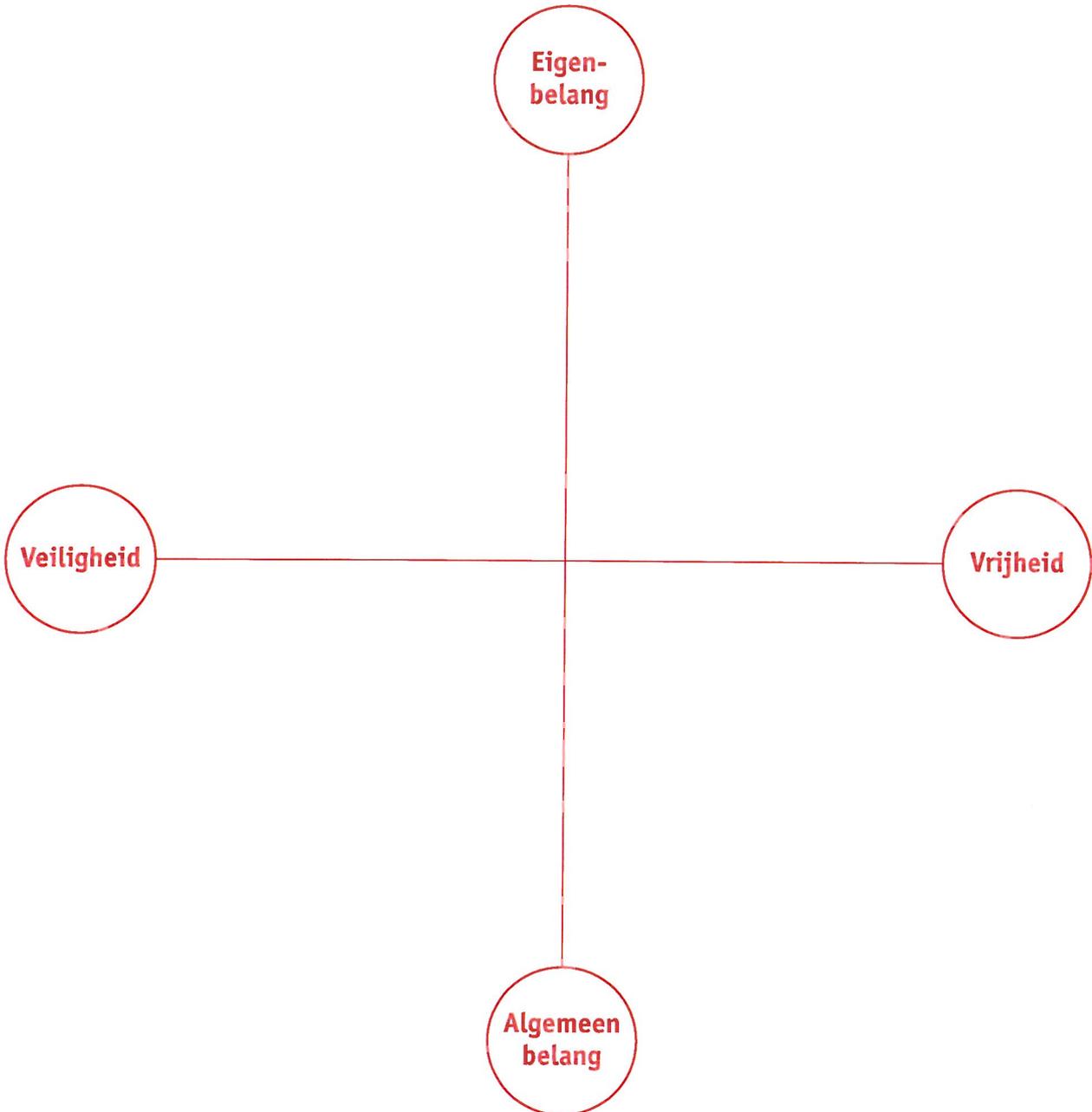
.....

.....

.....

.....

KWADRANT

2

VOORSPELLEN: HANDELINGSMOGELIJKHEDEN ONDER DICTATUUR

In de film *Das Leben der Anderen* bepalen de omstandigheden waarin de personages leven de handelingsvrijheid die zij hebben om eigen keuzes te maken. In welke mate is men vrij om te doen wat men wil? Heeft men eigenlijk wel een keuze? Hoe bepalen de omstandigheden wat wel en niet acceptabel is in de DDR? Wat zijn de gevolgen van de keuzes die gemaakt worden?

In deze opdracht kruip je telkens in de huid van één van de personages om te ontdekken waar de grenzen liggen van handelingsvrijheid en welke gevolgen keuzes kunnen hebben. Telkens word je gevraagd om een fragment uit de film te bekijken. Aan jou de vraag te *voorspellen* wat de hoofdpersoon uit die scène vervolgens gaat doen of zal overkomen. Je controleert of je voorspelling uit is gekomen door het daarop volgende fragment af te spelen. Tot slot beargumenteer je waarom jouw voorspelling zich binnen de handelingsmarges bevindt voor de personages in kwestie gelet op de situatie in de DDR tussen 1984 en 1989.

Opdracht 1

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Leerling-Stasi agent 1
 - Oberstleutnant Grubitz 1
 - Oberstleutnant Grubitz 2
- a. Bekijk fragment 1. Voorspel wat de reactie zal worden van Hauptmann Grubitz.
 - b. Bekijk fragment 2. Controleer of jouw voorspelling klopt met de reactie van Hauptmann Grubitz.
 - c. Bekijk fragment 3. In welke mate moet je jouw voorspelling bijstellen? Wat is het gevolg van het optreden van Hauptmann Grubitz voor de leerling Stasi-agent?
 - d. Welke conclusie trek je nu over de handelingsvrijheid van Stasi-agenten? En over die van officieren?

Opdracht 2

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Fragment Frau Meineke 1
 - Fragment Frau Meineke 2
- a. Bekijk het eerste fragment rond Frau Meineke. Voorspel wat haar reactie zal zijn op de woorden van de Stasi-agent.
 - b. Bekijk fragment 2. In welke mate moet je jouw voorspelling bijstellen?
 - c. Geef een beargumenteerd oordeel over haar opstelling en weeg af welke handelingsmogelijkheden zij in deze situatie had.

Opdracht 3

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Christa-Maria Sieland 1
 - Dreyman 1
 - Psycho-farmaca 1
 - Oberstleutnant Grubitz
 - Christa-Maria Sieland 2
- a. Bekijk het fragment waarin Christa-Maria Sieland ondervraagd wordt door Wiesler. Voorspel wat Christa-Maria Sieland antwoordt.

Mijn voorspelling is dat Christa-Maria Sieland zegt:

«

.....

.....

.....

.....

»

- b. Bekijk het fragment waarin Dreyman het dossier leest waarin het verslag van het verhoor staat. Klopt je voorspelling? Welke redenen heb je kunnen ontdekken voor haar handelen?

Mijn voorspelling klopt wel/niet omdat Christa-Maria Sieland:

.....

.....

.....

.....

- c. Bekijk het fragment Psycho-farmaca 1. Welke redenen kan je nu nog toevoegen aan je antwoord bij b.?
- d. Bekijk het fragment waarin de Stasi voor de tweede keer huiszoeking doet bij Dreyman. Hoe reageert Christa-Maria Sieland, denk je?

Christa-Maria Sieland reageert door:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- e. Controleer je voorspelling. Welke mogelijkheden tot handelen had Christa-Maria Sieland? Geef een verklaring voor het optreden van Christa-Maria Sieland.

Mijn verklaring voor het optreden van Christa-Maria Sieland is:

.....

.....

.....

.....

.....

Opdracht 4

Bij deze opdracht horen de volgende filmfragmenten:

- Wiesler 1
- Wiesler 2
- Wiesler 3

Ook het optreden van de Stasi-agent Wiesler wordt bepaald door de mogelijkheden die het systeem hem biedt. Wiesler is in deze scène Georg en Christa-Maria al gaan helpen (vooral door voor zijn baas Grubitz in zijn rapportages belastende feiten te verzwijgen).

- a. Bekijk het fragment [Wiesler 1]. Voorspel wat Wiesler gaat doen nadat Grubitz hem verwijten heeft gemaakt.

Mijn voorspelling is dat Wiesler het volgende doet:

.....

.....

.....

.....

- b. Bekijk nu het volgende fragment [Wiesler 2]. Je weet wat Wiesler nu doet. In hoeverre handelt hij hiermee in overeenstemming met de mogelijkheden die het systeem hem biedt? Welke argumenten geeft Wiesler hierbij?

Wiesler handelt wel/niet in overeenstemming met de mogelijkheden die het systeem biedt omdat

.....

.....

.....

.....

c. Wat denk je dat Wiesler hierna gaat doen?

Mijn voorspelling is dat Wiesler het volgende gaat doen:

.....

.....

.....

.....

d. Bekijk het laatste fragment [Wiesler 3] Je weet wat Wiesler nu doet. In hoeverre handelt hij hiermee in overeenstemming met de mogelijkheden die het systeem hem biedt? Komt je voorspelling overeen met wat je gezien hebt? Licht je antwoord toe.

Mijn voorspelling klopt wel/niet omdat Wiesler:

.....

.....

.....

.....

e. Lees terug wat je hebt geantwoord bij b. en pas indien nodig je antwoord aan.

Opdracht 5

Je hebt nu een hele reeks fragmenten uit de film *Das Leben der Anderen* gezien. In deze opdrachten stonden de handelingsmogelijkheden van verschillende individuen in de DDR centraal.

Tot slot wordt dan ook de vraag aan je voorgelegd waaruit de handelingsvrijheid van de mensen in de DDR bestond. In hoeverre geeft de film een beeld (en daarmee de keuzes van de regisseur) van de daadwerkelijke mogelijkheden in de DDR?

